

Om Nationalpark Vadehavets arbejde for bedre forhold for engfugle

Af Jesper Tofft & John Frikke, Nationalpark Vadehavet

Maj 2024

En af Nationalpark Vadehavets vigtige opgaver er at arbejde for bedre forhold for engfuglene indenfor nationalparken. Selvom nationalparkens navn sætter fokus på selve Vadehavet, omfatter parkens afgræsning også en række ferske marskområder bag digerne samt ved ådalene.

Siden 2016 har nationalparken som led i dette arbejde anlagt et stort antal lavvandede småsøer – de såkaldte ”skrab” - i engområder både på vadehavsøerne og i den ferske marsk bag digerne på fastlandet samt ved Varde Å. Skrabene laves med kun 30-40 cm dybde under terræn, og må gerne tørre ud hen på sommeren, når både fugle og padder er færdige med at yngle.

Projektet kombineres med en passende afgræsning med kreaturer. Vi forsøger at gøre nogle engområder, som for år tilbage var hjemsted for mange flere engfugle, herunder stor kobbersnepe, mere attraktive ved at bringe mere vand ind i engene, nogle steder ved at opstemme grøfter, og dermed holde engene fugtigere i længere tid, og som nævnt ved anlæg af skrab. Tanken er at skrabene skal lokke fuglene til at søge føde, hvile, bade og sove i og ved skrabene, og samtidigt tjene som levested for padder, vandinsekter og andre smådyr, som ofte overses på de store linjer.

Skrab ved Tarphage

Et særligt stort enkeltprojekt har dog været rettet mod strandtudsen, som er forholdsvis almindelig på øerne, men truet på fastlandet indenfor nationalparken. På landsplan opfattes strandtudsen generelt som truet. I nationalparken er der anlagt knap 50 sådanne skrab målrettet strandtudse, og flere steder har også vadefugle gavn heraf. F.eks. har der ynglet både klyde, stor kobbersnepe, rødben, vibe og strandskade i tilknytning til skrabene på Mandø, hvilket er beskrevet i en særskilt rapport. Yderligere 11 skrab er planlagt til udførelse på Mandø.

Her skal fortælles om nogle forsøg ved Vester Vedsted samt Varde Å med målrettede tiltag for engfugle, men som også kommer smådyr som vandinsekter, hundestejler og visse padder til gavn. Disse fungerer omvendt som fødeemner for fuglene.

I efteråret 2024 gennemføres et lignende projekt lidt længere inde i ådalen - ved Hyllerslev.

Rødben. Foto: Karin Gustausen

Vester Vedsted

Tæt på havdigerne vest for V. Vedsted har vi i samarbejde med to lokale lodsejere anlagt i alt 16 små skrab, som er i størrelsen fra kun ca. 60 m² og helt op til ca. 1000 m². Til forskel til f.eks. tilsvarende skrab anlagt i sand på Fanø og Rømø, er disse alle lavet i klægjord, som holder langt bedre på vandet. Så når lokaliteter på øerne i regnfattige perioder tørrer ud, holder "klæg-hullerne" på fastlandet stadig vand.

Disse skrab er endnu ret nye, anlagt 2021-22, så vi kan endnu ikke sige hvilken betydning de får på sigt. Indtil videre er der kun set vibe som årligt ynglende vadefugl, mens rødben og strandskade hidtil har optrådt mere sporadisk. Ved et projekt i V. Vedsted Sønderenge har der ynglet op til 3 par viber og 1 par rødben på 9 ha, og ved Okholm 2 par viber på 1,5 ha. Lokalt ynglende grå- og knarænder bruger skrabene til rast og fødesøgning.

I projektområdet V. Vedsted Sønderenge er også småfuglene optalt grundigt med 4 besøg pr. sæson, og alle fundne ynglefugle og antal fremgår af tabel 1. Det kan nævnes at også paddearterne skrubtudse (ofte store mængder) og butsnudet frø har indfundet sig som ynglende arter i skrabene ved Vester Vedsted. Få steder også lille salamander og den sjældne løgfrø.

Varde Ådal - Tarpbage Enge

Her er der i et lille projektområde på 3,5 ha anlagt et ca. 1500 m² stort skrab samt opstemmet en grøft, som holder vandet tilbage fra at løbe ud i Varde Å. Der har her ynglet op til to par rødben i de første to år, 2022-23, mens der ikke er set tegn andre vadefugle. Blandt småfugle blev der set 3 par sanglærker, 1-2 par engpibere og et par rørspurv i projektområdet.

Begge projektområderne ved Varde Å er optalt 4 gange i 2022 og 3 gange i 2023.

Alslev Marsk. Foto: Jesper Tofft

Varde Ådal - Alslev Marsk

Dette område, som ligger nordvest for Alslev, for enden af Kirkegade, ligger nærmest omslynget af Varde Å, som i en stor bugtning ligger på 3 sider af området. Det afgrænses mod syd af vandløbet Ålegrøften.

Her er der i et projektområde på 83 ha etableret en ny afgræsning i samarbejde med en række lodsejere og Nationalparkens Græsningsforening. Området afgræsses af ca. 65 kvier, som går i én del af området i perioden april-juli og herefter i den anden del. Således holdes store dele af arealet med en forholdsvis kort vegetation om foråret, når engfugle etablerer sig. Der er anlagt 6 skrab, og der er foretaget 19 lukninger af afvandingsgrøfter for at holde områderne fugtige i længere tid fra foråret og hen som sommeren, hvor det meste efterhånden tørrer ud.

Vadefugle

Alslev Marsk har tidligere huset ret store forekomster af ynglende vadefugle, men i takt med disses generelle tilbagegang i områderne længere fra kysten, er også dette område blevet fattigere på disse arter, se mere herom nedenfor. Dog viser vores optællinger, at der er fine og store bestande af en række småfuglearter tilknyttet det åbne land med enge og rørsumpe. Og det er stadig et smukt og fredeligt engområde med mange blomster.

Vores projekt med skrab og grønne grøfter har dog indtil videre kun lokket få vadefugle tilbage. Således er der fundet 3 par viber og to par rødben i området samt 1-3 par gråænder og et par gravænder pr år. I de tilknyttede Vibæk Enge lige syd for Ålegrøften, er der ikke lavet tiltag med mere vand, og her er der i 2023 registreret 3 par viber og et par rødben, mens ingen af disse arter sås i 2022.

Art	2022	2023
Gravand	1	1
Gråand	2-3	2
Vibe	2	3
Rødben	1-2	2
Gøg	0	1
Sanglærke	50-70	50-70
Engpiber	18-20	20-22
Hvid vipstjert	1	1
Rørsanger	9-12	9-12
Sivsanger	4-5	15-17
Kærsanger	2	3
Skægmejse	0	1
Blåhals	5-7	5-7
Tornirisk	2	1
Bomlærke	1	1
Rørspurv	15-18	17-20

Tabel 1. Bestande af ynglefugle i Alslev Marsk 2022-2023.

Vadefugle i Alslev Marsk før og nu

Undersøgelsen her viser, at Alslev Marsk - til trods for tilsyneladende gode forhold for engfugle – i dag har en begrænset betydning for ynglende vade- og svømmefugle, og antagelsen er, at de nyskabte, hydrologiske forhold og den vedvarende sommerafgræsning med kreaturer i en stor del af området på sigt vil skabe forbedrede forhold og øgede bestande af målarterne for projekterne.

Ser man tilbage på tidligere tiders registreringer af ynglefugle, så viser det sig, at netop Alslev Marsk med dens topografi og ekstensive drift var lidt af en 'højborg' for ynglefugle i Varde Ådal. Her fandtes nemlig 'kræsne' engfuglearter som både brushane og stor kobbersneppe med bestande frem til 1980'erne. Desuden afslører de ældre data også, at mere almindelige engfuglearter som vibe, rødben og gul vipstjert fandtes med meget større bestande, end det vi finder i dag.

Vibe. Foto: Karin Gustausen

Denne sammenligning vidner således om, at det på Alslev Marsk er gået som så mange andre steder, hvor engfuglene tidligere fandtes med flere arter og i større antal, nemlig ned ad bakke. Det antages, at det også her skyldes ændringer af driften og de hydrologiske forhold. Græsning var mere udbredt og afvandingsforholdene var ikke så intensive, som de er i dag.

Hovedparten af de fine græsarealer på Alslev Marsk er godt nok omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, som sikrer dem mod bl.a. sprøjtning og gødskning, men gennem mange år har den mest udbredte drift været med slåning af græsset relativt tidligt på foråret/sommeren, hvilket de mest krævende engfugle ikke kan trives med. Derfor formodes det, at en udbredt og vedvarede sommerafgræsning vil kunne styrke bestandene af engfugle – om ikke andre, så af de mere almindelige arter. Den aktuelle tilbagegang af vadefugle, som vi har konstateret, kan dog også have andre del-årsager, så som prædation og overordnede bestandspåvirkninger.

Ynglefuglenes antal fra tidligere undersøgelser er sammenstillet i tabel 2.

Ynglende engfugle i Alslev Marsk - før og nu										
Art / Årstal	1960-70	1980	1985	1986	1996	2001	2006	2012	2018	2021
Gråand	5 - 10	1 - 2	0	0						2
Krikand	3 - 4	0	0	1				0	0	0
Strandskade		3	1	0	0		0	0	0	0
Vibe	15 - 20	15	14	29	5	11	2	3	0	4
Brushane	10+	2	0	0				0	0	0
Rødben	20 - 25	10	7	6	4	7	4	4	1	4
Stor kobbersneppe	15 - 20	6	1	0	0	0	0	0	0	0
Dobbeltbekkasin	5 - 7	5		7		1	0	0	0	
Gul vipstjert	20+	10	1							1

Tabel 2. Bestande af udvalgte ynglefugle i Alslev Marsk 1960 - 2021.

(Informationerne om engfuglene før i tiden er hentet fra Lorenz Ferdinand: Større Danske Fuglelokaliteter (1971), Svend Rønnest og Henrik Schøtt: Sydvestjyllands Fuglelokaliteter (1972), Ribe Amts Fuglelokaliteter 1970-1980 (1987), Dansk Ornitologisk Forening: Projekt Marsk 1985 og 1986 samt fra det trilaterale program for overvågningen af ynglefugle i Vadehavet 1996-2018 (Aarhus Universitet)).

Særligt omkring småfugle

Småfuglefaunaen i Alslev Marsk er rig med i alt 11 ynglende arter. Da det ikke er så ofte, at der laves målrettede optællinger af småfugle i større områder, gives der her en nærmere beskrivelse af småfuglene:

Generelt er småfugle ikke så nemme at registrere som vade- og svømmefugle, da de ofte gemmer sig i rørskoven. Ved flere optællinger blæste det en del, hvilket nedsætter chancen for at registrere de pågældende arter, og nogle individer vurderes overset. Derfor ses af nedenstående oversigt, at den reelle bestand vurderes lidt højere end det konkrete antal optalte territorier. Egentlig burde man nok kunne forvente arter som gul vipstjert og alm. bynkefugl, men de er ikke fundet ynglende i området. Gul vipstjert er dog set på træk.

Gøg: Mærkeligt nok, når man tænker på den rige forekomst at værts-arter som rørsanger og engpiber, sås eller hørtes arten slet ikke i 2022, mens der var et territorium i 2023.

Sanglærke: Arten er meget talrig i området, og den mest dominerende fugleart, som ses og høres konstant. Ikke nem at optælle i så stort et område, men vurderingen er en tæthed ca. 1 par pr. 1,5 ha.

Resultat for begge år: vurderet ca. 50-70 par

Engpiber: Er fundet talrigt spredt over hele området, dog med koncentrationer i et bælte ret tæt på åerne, dvs. Varde Å og Ålegrøften. Men der var også flere par på de lidt højereliggende centrale dele af projektområdet

2022: optalt 16 par, vurderet 18-20 par.

2023: optalt 19 par, vurderet 20-22 par.

Hvid vipstjert: Årligt et par set ved den sydøstlige projektområde-grænse, hvor der er åbne flader med sand.

Rørsanger: Jævn udbredt langs den brede rørbræmme langs selve Varde Å, flest i den vestlige side samt i en lille rørskov midt i området. Flere par vurderes overset pga. skjult levevis og frisk vind ved nogle optællinger, som nedsætter chancen for registrering.

2022: optalt 7 par, vurderet 9-12 par

2023: optalt 8 par, vurderet 9-12 par

Sivsanger: Denne art udviste et stort udsving fra dette ene år til det andet, således, at der kunne konstateres mange flere territorier med syngende hanner i 2023 end i 2022.

2022: optalt 3 par, vurderet 4-5 par

2023: optalt 12 par, vurderet 15-17 par

Kærsanger: Kun hørt langs Ålegrøften, hvor der er mere urteagtig vegetation, da arten ikke bryder sig om rigtig rørskov, som vokser langs selve Varde Å.

2022: optalt 1 par, vurderet 2 par

2023: optalt 2 par, vurderet 3 par

Skægmejse: Bæltet af tagrør langs åen er tilsyneladende bredt nok til denne art, om ellers mest træffes i større rørskove. Et par blev fundet i 2023, men ikke set i 2022.

Blåhals: Denne art skal registreres tidligt, og kan i perioder af yngleprocessen nærmest "gå under jorden", så det vurderes at flere par er overset. Oftest er blåhalsen lettest at registrere i april, da den ankommer tidligere end de fleste andre sangere. Men i juni synger hannerne igen i tilknytning til deres andet kuld.

2022: optalt 4 par, vurderet 5-7 par.

2023: optalt 4 par, vurderet 5-7 par

Blåhals. Foto: Ove Lyhne Rasmussen

Rørspurv: Arten er konstateret talrigt ynglende. Især var der mange langs nord- og vestsiden af projektområdet, hvor der er et større bredt bælte af tagrør og rørgræs og delvist nedbidte tagrør mellem selve åen og de højere beliggende enge.

2022: optalt 12 par, vurderet 15-18 par (par gemt i rør kan have undgået registrering, også da det blæste en del ved de to sidste besøg)

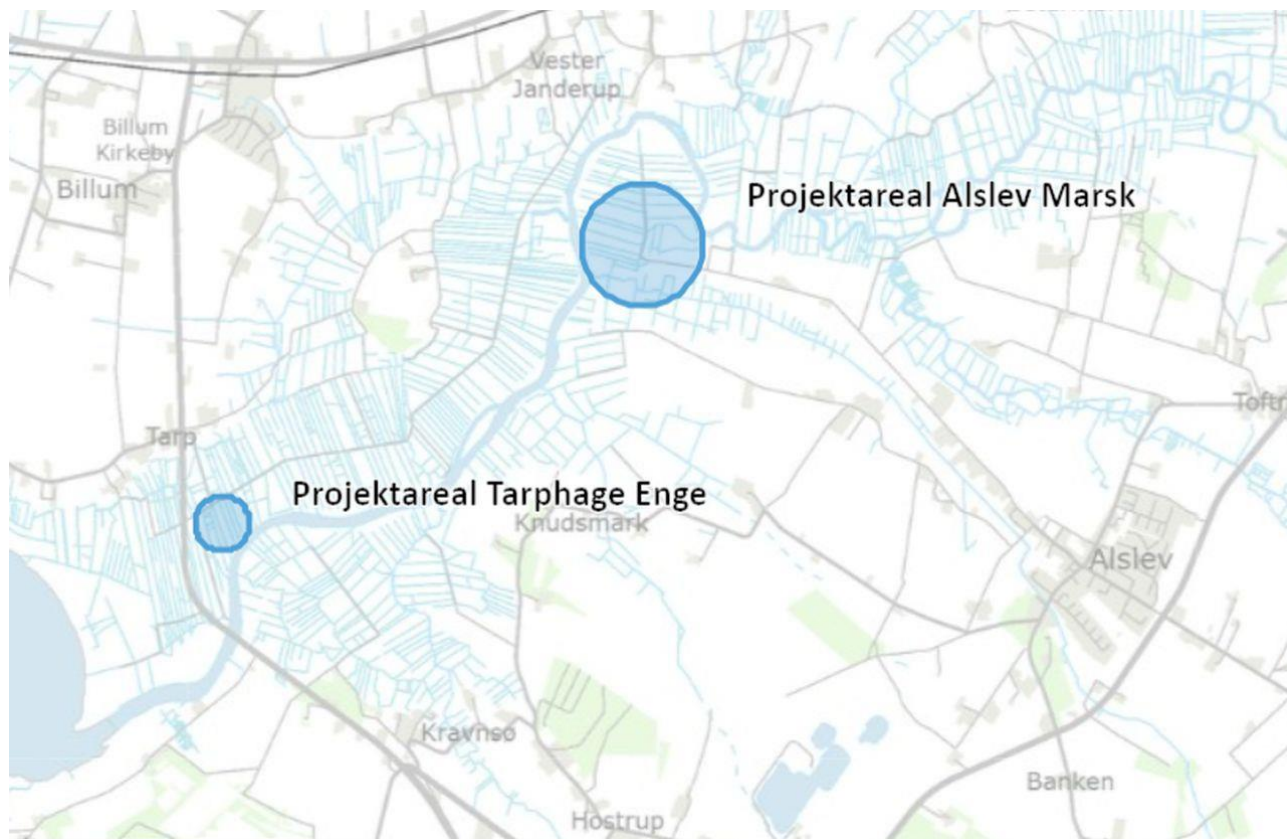
2023: optalt 15 par, vurderet 17-20 par

Tornirisk: Få par registret på de højere, centrale dele af området, dvs. langs grusvejen.

2022: optalt 2 par

2023: optalt 1 par

Bomlærke: I begge år sås et par i kanten af projektområdet mod øst med højere beliggende og mere sandet terræn.

Oversigtskort, Varde Ådal